

Herkül Millas'ın İstanbul Yunanistan ve İsveç Başkonsolosları tarafından 1 Aralık 2006 tarihinde tertiplenen «Kavafis Şehir'de» adlı etkinlikte yaptığı konuşmadır (Şişmanoğlu Konağı, Beyoğlu).

Kasvetli köyde bir 'hedonist'

Konstandinos Kavafis yaşamı boyunca yayınlamış olduğu 154 şiirinde 40 kez, 'hedoni' (Yunanca ηδονή) kelimesini ve türevlerini kullandı. [1] Ancak bu kelime batı dillerinde ve Türkçe'de genellikle 'hedonizm/hedonist' (ve arada 'hedonic') biçiminde görülür. Bu yazıda, anlam kaymasının varlığına karşın, ozanın şiirlerine bu 'hedoni' köküne sadık kalarak ve 'hedonizm/hedonist' kullanımını koruyarak yaklaşılabilecek.

Kavafis özellikle 1911-1929 yıllarının şiirlerine bakarsak, 114 şiirde 39 kez, yani her üç şiirde bir, 'hedonizm'den söz ettiğini görürüz. Bu çarpıcı bir sıklıktır. Türkçe'ye ve İngilizce'ye yapılan çevirilerde bu 'hedonizm' - ve türevleri - büyük bir çeşitlilik sergiler. Türkçe'de şu karşılıkları buldum: (hedonizm için) haz, tensel haz, ten, tensel eğlence, tensel zevk, şehvet, (hedonist için) baş döndürücü, işlek, istekli, tatlı, ateşli. İngilizce'de ise pleasures, sensual pleasures, audacious gibi karşılıklar bulunabilir.

Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlüğü* 'hedonist/hedonizm' için 'hazcı, hazcılık' demektedir. 'Hazcılık' ise 'Zevki, insan haya-tının tek değer ve amacı sayan, haz veren her şeyin iyi olduğunu kabul eden öğretisi, hedonizm. Hazza, fiziksel zevke hastalık derecesinde düşkünlük' diye açıklanıyor. Oysa Kavafis'in şiirinde 'hedoniye/hedonizme' şehvi zevklerin çok öte-sinde felsefi ve etik (ahlaksal) bir anlam vermektedir. Aristippos'un (İ.Ö. 435-356?) ve Epikuros'un (İ.Ö. 342-270) geliştirdikleri bu te-rim, bu iki düşünürde farklı anlamlar taşır-lar. Aristippos'a göre amaç, hedonizmi - yani mutluluğu, hazzı - anında yakala-mak, yada her anı her yanıyla tadıp yaşa-mak ve bundan dolayı da hiç bir zaman geçmiş için pişmanlık ve gelecek için kor-ku ve endişe duymamaktadır. Epikuros da korku ve pişmanlığa karşı çıkmakla birlikte, onca temel

arayış anlık mutluluk değil, uzun süreli mutluluktur. Belki bu farklı mutluluk anlayışından yola çıktıklarından Aristippos, zevki, hazzı ve dolayısıyla mutluluğu 'heyecan'da görürken, Epikuros 'sakinlikte, dinginlikte' gör-mektedir. Şimdi Kavafis'in hedoniyi/hedonizmi na-sıl algıladığına bakalım.

Kavafis 1911 yılına kadar yayınladığı 24 şiirde hedonizmden tek bir şiirinde, 'hedonizmin gecesinden' ve 'ışıklı sabahından' söz eder (**'İstekler'/1904**). 1911-1929 yılları içinde 39 kez hedonizmi yüceltecektir, ve artık ozan her hedonist gecenin bir tür üstün, ışıklı sabaha çıktığını sık sık vurgulayacaktır. Kimi zaman krallar 'hedonizm'leriyle övünecekler (**'Ptolemeos'ların Ünü'/1911**), başka bir fırsatta ise ozan, kahramanına sedefler ve mercanlardan başka, hedonist güzel kokular da edinmesini dileyecektir, iki kez, en tanınmış şiirlerinden birinde (**'İtaki'/1911**).

Başka bir şiirde sanki Aristippos konuşmak-tadır (**'Tehlikeli Şeyler'/1911**):

Teori ve incelemeyle güçlenerek

ödlek gibi korkmayacağım tutkularımdan

hedonizme vereceğim bedenimi...

gözünü pek erotik isteklere...

kritik anlarda gene bulacağım

ruhumu, önceden olduğum gibi, bir zahit gibi.

Bu şiirde bedenın hedonizme adanması ve erotik istekler, doğrudan felsefi bir içerik kazanmaktadır; 'teori ve incelemeyle' ilişkilidir erotik istekler. Aristippos gibi Kavafis de korkuyu yadsıdığını söylemektedir. Hedonist yaşam onu kötü bir sonuca sürüklememektedir. Kazandığı güç ile gerektiğinde, zahid gibi, riyazet ile (nefsin isteklerini kırarak) 'ruhunu bula-caktır'. Doğal olarak 'asketik' yaşam, ya-ni nefsi reddederek yaşamak bu şiirde ilginç bir Eski Yunan/Hıristiyanlık sentezi gibi çıkmaktadır önümüze. Ozan 'hedonizm ruhunu yok edecektir' diyen birine karşı çıkıp yanıt verir gibidir.

1912 yılında iki şiiriyle sağlığı, gücü, erkekliliği ve yürekliliği doğrudan hedonizmle iç içe göstermektedir (**'Çok Nadir'/1912**) ve (**'Gittim'/1912**):

Gençler dizelerini okur...

Sağlıklı hedonist beyinleri...

...duygulanır.//

Güçlü şarapları içtim,

hedonizmin yüreklileri gibi...

Korkuya karşı çıkmak istercesine ge-ne korkuya karşı haykırmaktadır iki yıl sonra yazacağı '**Avize**'

adlı şiirinde:

'Bu sıcaklığın hedonizmi için yaratılmamış-tır/yüreksiz bedenler.'

Kavafis 1915 ile 1918 yılları içinde 39 şiir yayınlıyacaktı. Bu yıllar ozanın en verimli yıllarıdır. Herhalde bu sürede ken-disine de güveni aynı oranda artmıştı. İki şiiriyle hedonizmin felsefi, etik, yapıcı ya-nını değil, ilk kez erotik yanını göstermektedir ('Bir Gece'/1915) ve ('Sabah Denizi'/1915).

.....o yoksul yatakta

aşkın bedeniyle idim, sarhoşluğun

hedonist dudaklarıyla//

.....Burada durayım.....

görmüyorum

anılarımı, düşlerimi.....

hedonizmin simgelerini.

Başka bir şiirinde Kavafis'in 'hedonizm'e yeniden üstün bir özellik verdiği-ni görüyoruz. Hedonizm İonya ve Yunan ile özdeş kılınmaktadır('Orofernis'/1915): ...korkusuz ve tam Yunanca // tanıdı hedonizmi// güzel İyonya gecelerinde....

Eski Yunanla – yada en azından eski yıllar ve kültürlerle - ilişkili hedonizmi 'Endimion'un Heykeli Önünde' (1916) adlı şiirde de görüyoruz:

'...eski yılların hedonizmini uyandırdılar'

'Öyle Çok Baktım Ki'

adlı şiirinde (1917) gene Yunan'la ilgili hedonizm var:

'...Kırmızı dudak-lar, hedonist üyeler/Yunan yontuların-dan alınmış saçlar...'

Kavafis'in hedonizme nasıl cinsel hazzın çok üstünde bir anlam verdiğini, fizikötesi bir eylem ve kavram olarak gör-düğünü en belirgin bir biçimde ortaya ko-yan şiirlerinden biri '

Yahudilerin (1.S.50)

' adlı şiiridir. 1919 yılında yazdığı bu şiirin-de hedonizmi, Sanat'la özdeş kılarak, bü-yük harfle yazmaktadır.

Ozan arada hedonizmi salt cinsel haz, yada bedenini sarsan bir fırtına gibi de gösterecektir; ama her zaman, 'piş-manlık duymadan', 'korkmadan', inançlı bir Aristippos yanlısı gibi. Hedonizm, bu yedi şiirde, üstün ve güzeldir, yüreklidir, se-vincin, güzel anıların ve sanatın kaynağı-dır (sırasıyla: ('İkinci Vakti'/1917), ('Hedonizm'/1917), ('İsis'in Mezarı'/1917)', ('Anlam'/1918), ('Neron'a Verilen Süre'/1918), ('Dokuzda'/1918), ('Evin Önünde'1918).

.... nasıl güçlüydü kokular

nasıl güzel yataklara yatmıştık

nasıl bir hedonizme vermiştik bedenlerimizi.

Hedonizm günlerinin anısı geldi gene...//

Sevinçtir ve yaşamın ıtırı, istediğim gibi tutabildiğim

hedonizmin saatleri ve anısı...//

... bilirsin yaşamın dürtüsünü

ateşini, üstün hedonizmini.//

Gençliğimin yılları, hedonist yaşamın

şimdi anlıyorum anlamlarını...

sanatının yöresi çizilirdi...//

Ah! Özellikle çıplak bedenlerin hedonizmi...//

.... anımsadım kapalı odaları,

ve geçmişteki hedonizmi -yürekli hedonizmi//

... Aşk (Eros) orada bedenimi almıştı

o üstün güzel gücüyle...

(duydum yeniden) hedonist heyecanı//

Kavafis 1919 yılında 56 yaşındaydı. Bu yıllardan başlayarak şiirlerinde hedonizm konusunda farklı bir yaklaşım ve anlayış sezebiliyoruz. Hedonizmin felsefi, sevinçli yanı daha az belirtilmekte ve toplumun hedonizme olan tepkileriyle suçlamaları ortaya çıkmaya başlamaktadır. Artık hedonizmin her iki yanı da vurgulanacaktır: bir yanda üstün, hayat veren yanı ve öte yanda toplumun 'yanlış' yaklaşımı yüzünden sıkıcı, yıpratıcı yanı.

Daha 1916 yılında 'yasadışı hedonizm'den söz etmeye başlar ozan. '**Soñ kakta**' adlı şiirinde ikişer kez 'yasa' ve 'he-donizm' sözü geçer. Bu yasa doğa yasası değildir; toplumun yasasıdır. Üç yıl sonra **'İm enos'**

şiirinde 'hedonizmin hastalıkla ve yıpranma ile kazanıldığını' okuyoruz. Ama kazanç da o denli büyüktür.

'Bede-nin duyacağı erotik gerilimi sağlık tadamaz '

denecektir. Erotizmin bedelini he-saplar gibidir Sirakuze'li İmenos, ozanın adına. '

Başlangıçları

'şiirinde (1921) 'yasadışı hedonizmin oluşmasından sonra' sokağa çıkan gençler tedirgindir; birileri biraz önce başlarından geçenleri anlar diye çekin-mektedirler. Oysa 'gelecekte yazılacak olan güçlü dizelerin başlangıçları' bu toplumca onaylanmayan aşktadır. Yani he-donizm hem bedenin tattığı şehvettir hem de aynı anda ozanı yücelten, şiirini yazdı-ran fizikötesi güçtür.

'Eski Bir Kitapta' (1922)

şöyle der:

... izin verilenler için değildi bu genç...

anormal çekiciliğin güzelliğini taşıyan,

onun ideal dudakları hedonizmi taşırlar

sevgili bedene.... dudaklarına

utanmaz der oysa geçerli ahlak.

Toplumla kurduğu diyalog belli olmaktadır. Sizin 'utanmaz' dediğimize benim yanıtlım şu-dur der gibidir Kavafis: 'Ben izniniz istemiyorum, şu an geçerli olan ahlakınıza uymuyorum'. **'Umutsuz** adlı

şiirinde (1923) hedonizmin çekiciliğinden ve sıkıntılarından kaçmaya çalışan bir genci tanıyoruz. Ozan sonunda kaybeder dostunu, çünkü o genç kendini lekelenmiş, kötülenmiş, hastalıklı hedonizme kaptırılmış olarak görmüş. Ve 'kurtulmak' istemiştir arkadaşı. Toplum baskısı mutsuzluğu doğurmuştu. '

'1901 Günleri', 'Söz Sanatının Bir Genci - 24 Yaşında', 'Yaşıtı Amatör Dostu Tarafından Yapılmış Yirmi Üç Yaşındaki Gencin Resmi'

ve **'Miris; M.S. 340 İskenderiye'si'** adlı şiirlerde de (1925-1929 yıllarında yayınlanmışlardır) ozan 'hedonizm'i aşkla, erotizmle, eğlen-ce ile ilişkili sunmaktadır. Ama hedoniz-min üstünlüğü, toplumu, inançlarını ve yasalarını aşarak ulaştığı yüksek sanatsal boyutları hiç eksilmemiştir ozanın dizele-rinde. İşte üç şiiri (**'Geçiş'/1917**), (**'İulianos ve Antiohyalılar'/1926**)

ve
(**'1896 Yılları'/1927**):

... sanatımız için doğrudur

kanı yeni ve sıcaktır,

hedonizmi tadar (tadını çıkarır)

... ve geçer Şiirin Yüksek Dünyası'ndan//

... Belki biraz yada çok ahlaksızdılar

ama hoşnuttular... yaşamlarının

hedonist, mutlak güzel olduğuna//

Rezil oldu bütünüyle...

Yasak aşkın dönüşüyle...

aşkın çocuğu...

namusundan, isminden (ayrı)...

temiz bedeninin temiz hedonizmini de verdi.

Peki ya namus diye soracaksınız?

Güya ahlaklı toplum

aptalca değer biçiyordu.//

Görüldüğü gibi hedonizm Kavafis'te yalnız şehvet, yada haz anlamı taşımamaktadır. Kimi za-man Yunanlılık'ın tamamlayıcı bir ögesi, kimi zaman ise büyük harflerle yazılan Sanat'ın temeli olmaktadır hedonizm. Bu dürtü fizikötesi bir güç gibi, yaşamı -ve özellikle kendi şiirsel, ozan yaşamını- bi-çimlendiren bir anlam kazanmaktadır. Bu yanıyla hedonizm felsefeye, etiğe (ahlaka) ve fizik üstüne ulaşan biyolojik bir kavram olmaktadır. Bu anlamıyla hedonizm yüksek bir idealdir. Yücedir, dürüsttür, güzeldir, hat-ta en güzeldir. Yaşam kadar değerlidir; ya-şamı anlamlı kılandır. Hatta yaşamın ken-disidir, temel anlamıdır.

Doğal olarak hedonizmin başka bir anlamı da var Kavafis'te. Şehvettir, tenin duyduğu hazdır, kanın ve etin korkunç susuzluğudur; aşktır yani. Doymaz bir aç-lığın anlık tatminidir. Ve bütün

bunlarla il-gili korkular, kuşkular, kıskançlıklar, acı-lar, beklentinin heyecanı, sevgiliyle bulunmanın korkulu ve gergin mutlulu-ğudur aynı zamanda. Bu hedonizme var-manın yolu üstünde çıkan engelleri de görüyoruz: toplumun yıkıcı yorumlarını, çöküşü, ne denli yadsınsa da hep sezdiği-miz pişmanlığı, geceler boyu süren tedir-ginliğin uykusuzluğunu. Ve gizliliği; insa-nın kendi kişiliğine olan güveni ve onuru yıkan gizliliği.

Bu ikinci anlamıyla hedonizm insanın en düşük durumudur. Utancın, küçümsen-menin yaşamıdır. İnsanın hep kaçmaya çalıştığı ama parmaklıklarını aşamadığı yaşam boyu bir hapisanedir; kendisinin istemeden kurmuş olduğu. Kavafis'in büyük hayranı Seferis, 'he-donist Elpinor'u anlattığı 'Ardıç Kuşu' şiirinde '*Melekçe ve kara ışık*'tan söz eder. En yüce ile en düşük... Hedonizm de böy-le bir kimlik edinir Kavafis'in şiirlerinde. Hedonizm hem en yücedir, mutluluğun do-ruğudur, hem de acının en derini, insanın en düşük, en acınacak durumudur. Son-suzun iki aşırı ucunu kapsayan bu karşıtlı-ğı bir sözcüğü ustaca kullanarak verir.

Bir Yunanca sözlükten hedonizmin (ve türevlerinin) anlamlarını okuyalım (1) haz, hoşlanma, 2) memnunluk, 3) şehvet, 4) Aristippos taraftarı, 5) (ya-rarcı) bir felsefe. Ozan bu anlamlardan ayrı, gördüğümüz gibi hedonizme bir 'Yunan-lılık' anlamı da vermiştir. Kavafis '*melekçe ve kara*'yı bir bütün ola-rak görmüştür. Bunu inanarak ve bilin-cinde olarak yapıp yapmadığı tartışilabi-lecek bir konudur; ama Hedonizm'in iki yanını bir bütün olarak ve tek bir kelimeyi kullanarak göster-diği kuşkusuzdur.

Ozan hedoniz-min iki karşıt, hatta çelişkili özelliğini bir-leştirip kopmaz bir bütün oluştururken, kendisini eleştirmiş topluma karşı çıkma-nın yolunu hazırlamıştır. '*Aptalca değer-lendiriyordu toplum namusu*' diyecektir bir şiirinde.

Çünkü toplum bilmiyordu Kavafis'in aradığı uyumu. Yaşamın en çelişkili isteklerinden ve dürtülerinden oluşan bir uyumdu bu. Ruhla bedeni iki ayrı dünya-da algılamış olan insanlığa karşı kendi sentezini sunmuştur Kavafis. Bu yönde yol aldı hedonist ozan.

Aradığı uyumu sağlayabildi mi sağlı-ğında? Mutlu olabildi mi bu uğraşı ile? Va-rabildi mi İtaki'ye? Sanmıyorum, çünkü ölümünden sonra bulunan ve yayınlanan bir şiirinde henüz uyumlu dünyada yaşa-madığımızı anlıyoruz:

gelecekte, daha kusursuz bir toplumda

benim gibi yara-tılmış başka biri

hiç kuşkusuz ortaya çı-kacaktır

ve özgürce yaşayacaktır.

Kasvetli Köyde şiiri de (1925) artık daha anlamlı oluyor. Böyle bir köyde yaşayan bir genç kente ineceği günü ipe çekmektedir, o günü düşünde görmektedir:

aşk hastası olup yatağa düşer

tüm gençliği tensel hazzı beklemekte

uykusunda geliyor hedonizm

uykusunda görüyor ve sahip oluyor ona

o yanıp tutuştuğu tene ve o bedene.

[1] Ozan'ın şiirleri için bkz: K. Kavafis, *Bütün Şiirleri*, Türkçe'si Herkül Millas ve Özdemir İnce, İstanbul, Varlık Yayınları, 1998 (ve 1990). Bu yazıda şiirler daha serbest çevrilmişlerdir.